

Міністерство освіти і науки України
Сумська обласна рада
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
вул. Римського-Корсакова, 5, м. Суми, 40007, тел. /Факс: (0542) 33-40-67;
e-mail: sumy-oippo@rambler.ru Код ЄДРПОУ 02139771

06.10.2014 № 570

на № _____ від _____

Начальникам управлінь (відділів)
освіти (освіти і науки; освіти,
молоді та спорту) міських рад,
міськвиконкомів,
райдержадміністрацій

Про методичні рекомендації
щодо організації патріотичного
виховання у загальноосвітніх
навчальних закладах

Надсилаємо методичні рекомендації щодо організації патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах для використання в роботі заступниками директорів з виховної роботи, класними керівниками, керівниками гуртків патріотичного спрямування.

Просимо довести інформацію до відома керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Додаток до листа на 11 арк.

Проректор

І.В. Удовиченко

**Методичні рекомендації
щодо організації патріотичного виховання
у загальноосвітніх навчальних закладах**

Державотворчі процеси, що відбуваються в незалежній Україні протягом останніх років зумовлюють необхідність вирішення проблеми виховання національно свідомих громадян, справжніх патріотів, відданих Вітчизні, готових до плідної праці в ім'я рідного народу.

Стрижнем системи виховання в українській школі стає національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого фактора в становленні молодого покоління, формування у нього активної громадянської позиції, відповідальності за себе, народ, країну.

Патріотичне виховання – процес цілеспрямованого, систематичного, організованого та планомірного впливу на свідомість, поведінку молоді щодо формування почуття любові до Батьківщини засобами виховання високих громадянських, моральних, психологічних, професійних, фізичних якостей, необхідних для реалізації інтелектуального та творчого потенціалу особистості в інтересах всебічного розвитку суспільства, забезпечення безумовної готовності до захисту Вітчизни.

Патріотичне виховання є складовою частиною загального виховного процесу та уявляє собою систематичну, цілеспрямовану діяльність органів державної влади, громадських організацій щодо формування у громадян високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських, конституційних обов'язків.

Патріотичне виховання включає у себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти, охоплює своїм впливом усі покоління, пронизує усі сторони життя: соціальну, економічну, політичну, духовну, правову, педагогічну, спирається на освіту, культуру, історію, державу, право.

Нормативну базу щодо патріотичного виховання учнівської молоді складають:

– Програма патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України, затверджена спільним наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України від 21.10.2013 № 1453/716/997;

– «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів», затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 31.10.2011 № 1243;

– Постанова Верховної Ради України від 21.05.2013 № 299-VII «Про відзначення 70-річчя звільнення України Червоною Армією від фашистських загарбників»;

- Указ Президента України від 19.10.2012 № 604 «Про заходи у зв'язку з відзначенням 70-ї річниці визволення України від фашистських загарбників та 70-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років»;
- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25.06. 2013 № 344;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.09.2000 № 439 «Про затвердження рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України»;
- Концепція допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді, схвалена Указом Президента України від 25.10. 2002 № 948 (зі змінами);
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.05. 2013 № 360 «Про затвердження плану заходів на 2013-2015 роки з підготовки і відзначення 70-ї річниці визволення України від фашистських загарбників та 70-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років»;
- Концепція національно-патріотичного виховання молоді, затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27.10. 2009 № 3754/981/538/49 (зі змінами).

Метою патріотичного виховання є становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано будувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу; забезпечувати її національну безпеку; знати свої права та обов'язки, цивілізовано відстоювати їх; сприяти єднанню українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві.

Саме тому зусилля педагогів сучасної школи повинні бути спрямовані на утвердження в Україні патріотизму, посилення моральної складової в загальній системі формування у молоді національної гідності, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків, особистісних рис громадянина Української держави, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, набуття соціального досвіду, фізичної досконалості, художньо-естетичної, інтелектуальної, правової, трудової, екологічної культури.

Розвиток сучасної системи шкільної освіти передбачає її переорієнтацію від авторитаризму в навчанні, вихованні школярів до гуманних суб'єкт-суб'єктних взаємин, доброзичливого, толерантного ставлення до дітей, впровадження принципів демократизації та гуманізації, застосування особистісно-розвивальної методології, відповідних інноваційних методик.

Патріотичне виховання належить до пріоритетних напрямів національної системи виховання та передбачає формування патріотичних почуттів, любові до свого народу, глибокого розуміння громадянського обов'язку, готовності відстоювати державні інтереси Батьківщини.

До засобів патріотичного виховання належать рідна мова, вітчизняна історія, українська література, рідна природа, українська культурно-духовна спадщина тощо.

Важливим завданням виховання в українській школі є також подолання в учнів недовіри й підозрливості у ставленні до інших народів і націй, сприяння толерантності міжнаціональних відносин в умовах багатонаціональної держави.

Завдання патріотичного виховання:

- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості в Україні відповідно до її інтересів та можливостей;
- виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь;
- сприяння набуттю молоддю соціального досвіду, успадкування духовних та культурних надбань українського народу;
- формування мовної культури, оволодіння та вживання української мови як духовного коду нації;
- формування духовних цінностей українського патріота: почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини;
- відновлення та вшанування національної пам'яті;
- утвердження в свідомості громадян об'єктивної оцінки ролі українського війська в українській історії, спадкоємності розвитку Збройних Сил у відстоюванні ідеалів свободи та державності України, її громадян від княжої доби, Гетьманського козацького війська, військ Української народної республіки, Січових стрільців, Української повстанської армії до часів незалежності;
- формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави, підвищення престижу, розвиток мотивації молоді до державної та військової служби;
- відродження, розвиток українського козацтва як важливої громадської сили військово-патріотичного виховання молоді;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, людей похилого віку, турбота про молодших та людей з особливими потребами;
- консолідація діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування, навчальних закладів, громадських організацій щодо національно-патріотичного виховання;
- сприяння діяльності установ, навчальних закладів, організацій, клубів та осередків громадської активності, спрямованих на патріотичне виховання молоді;
- підтримання кращих рис української нації – працелюбності, прагнення до свободи, любові до природи та мистецтва, поваги до батьків та родини;
- створення умов для розвитку громадянської активності, професіоналізму, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможності громадянина, держави;

- сприяння розвитку фізичного, психічного, духовного здоров'я, задоволення естетичних та культурних потреб особистості;
- виховання здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності;
- створення умов для посилення патріотичної спрямованості телерадіомовлення та інших засобів масової інформації під час висвітлення подій та явищ суспільного життя;
- реалізація індивідуального підходу до особистості та виховання.

У процесі організації патріотичного виховання рекомендується дотримуватись таких **принципів**:

- *національної спрямованості* – передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури;
- *гуманізації виховного процесу* – вихователь зосереджує увагу на дитині як вищій цінності, враховує її вікові та індивідуальні особливості й можливості, не форсує її розвиток, спонукає до самостійності, задовольняє базові потреби дитини, виробляє індивідуальну програму її розвитку, стимулює свідоме ставлення до своєї поведінки, діяльності, патріотичних цінностей;
- *самоактивності й саморегуляції* – сприяє розвитку у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень;
- *культуровідповідності* – передбачає єдність патріотичного виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, які забезпечують духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь;
- *полікультурності* – інтегрованість української культури у європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування у дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до культури, мистецтва, вірування інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;
- *соціальної відповідності* – обумовлює необхідність узгодженості змісту, методів патріотичного виховання в реальній соціальній ситуації, в якій організовується виховний процес.

Патріотичне виховання молоді здійснюється за такими **напрямами**:

- *державний* – базується на забезпеченні державою системи героїко-патріотичного виховання;
- *соціальний* – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв, традицій українського народу;
- *військовий* – передбачає вивчення військової історії України, основних зразків техніки, озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;
- *психолого-педагогічний* – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, урахуванні їх у процесі підготовки юнаків до військової

служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду героїко-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

– *правовий* – передбачає формування глибоких правових знань, розвиток високої правової культури.

Результатом патріотичного виховання має бути сформованість почуття патріотизму, яке означає прояв особистістю любові до свого народу, поваги до українських традицій, відчуття своєї належності до України, усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини, досконале володіння українською мовою.

У *молодшому шкільному віці* важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій.

У *підлітковому віці* виховується духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх та чужих прав та свобод.

У *старшому шкільному віці* пріоритетними рисами ціннісного ставлення до Батьківщини є відповідальність і дієвість. Старшокласники не лише ідентифікують себе з українським народом, але й прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю, служити Вітчизні на шляху її становлення як суверенної, незалежної, демократичної, правової, соціальної держави; поважати Конституцію України, виконувати норми законів; бережно ставитися до етнічної культури народу України; володіти рідною та державною мовою; визнавати пріоритети прав людини, поважати свободу, демократію, справедливість.

Ефективність патріотичного виховання в позакласній діяльності значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, методів та форм його організації.

Основними формами патріотичного виховання школярів є:

– *інформаційно-масові* (дискусії, диспути, конференції, «філософський стіл», «відкрита кафедра», інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, вечори, подорожі до джерел рідної культури, історії держави і права, «жива газета», створення книг, альманахів);

– *діяльнісно-практичні* (творчі групи, осередки, екскурсії, свята, театр-експромт, ігри-драматизації, огляди-конкурси, олімпіади);

– *інтегративні* (шкільні клуби, фестивалі, асамблеї, гуртки);

– *діалогічні* (бесіда, міжрольове спілкування);

– *індивідуальні* (доручення, творчі завдання, звіти, індивідуальна робота);

– *наочні* (шкільні музеї, кімнати, зали, галереї, виставки дитячої творчості, книжкові виставки, тематичні стенди тощо).

Пріоритетну роль у роботі з учнями доцільно відводити активним методам, застосування яких ґрунтується на демократичному стилі взаємодії, сприяє формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів відносять: соціально-проектну діяльність, ситуаційно-рольові ігри, соціограму, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги,

інтелектуальні аукціони, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій та ситуацій успіху, аналіз конфліктів та моделей стилів поведінки.

Необхідною умовою підвищення ефективності патріотичного виховання учнів є залучення їх до підготовки та проведення позакласних виховних заходів, спрямованих на формування патріотичних якостей, самоосвіту, самовиховання.

Важливе місце у патріотичному вихованні займає участь учнів у масових заходах патріотичного змісту. Найбільш поширені масові заходи щодо патріотичного виховання учнів – це відзначення державних та релігійних свят, знаменних подій у житті школи, міста (селища), проведення читацьких конференцій, тематичних вечорів, вечорів запитань та відповідей, тижнів з різних навчальних предметів, зустрічей з видатними людьми, конкурсів, олімпіад, фестивалів, виставок, участь школярів в організації загальнодержавних свят – Дня Незалежності, Дня знань, Дня захисника Вітчизни, Свята Перемоги та ін.

Важливо, щоб заходи відбувалися в атмосфері особистої причетності до обговорюваних проблем, під час яких учні виступають організаторами й учасниками, запрошують гостей, готують виставки.

До Дня рідної мови варто проводити тижні української мови, у межах яких організуються *вікторини* на краще знання української мови та літератури. Запитання вікторини допомагають учням продемонструвати знання рідної мови й рівень володіння культурою мовлення у різних сферах (навчальній, діловій).

Ефективною формою патріотичного виховання є *читацькі конференції*. Засобом пропагування наукової, художньої, публіцистичної літератури учням прищеплюється інтерес до книги, формуються літературно-естетичні смаки. Такі конференції проводяться на матеріалі творчості одного або кількох авторів творів, поєднаних однією тематикою, з окремої літературної проблеми.

Старшокласники виступають з доповідями, повідомленнями, в яких аналізують особливості творчості, жанру, стилю, проблематики автора.

Відвідування театру, концертних залів ознайомлюють учнів з різними жанрами мистецтва, формують естетичні смаки та патріотичні почуття.

Показниками ефективності масових форм позакласної роботи у патріотичному вихованні учнівської молоді є активність учасників, емоційний вплив виховних заходів.

Серед групових форм виховної роботи з патріотичного виховання найбільш поширені бесіди, зустрічі, диспути, «круглі столи», вечори запитань і відповідей, літературно-музичні композиції, гуртки за інтересами, обговорення телепередач, новинок преси, акції «Милосердя», пошукова діяльність, екскурсії, походи, заочні подорожі.

Бесіда – найбільш уживаний діалогічний метод. У процесі бесіди розкриваються основні символи прадавніх українців (рослинні, зооморфні та антропоморфні символи, морально-духовний зміст блакитного і жовтого кольорів тощо). Основна мета такої бесіди – розкрити духовний потенціал української національної символіки, що сприятиме не лише розумінню світогляду предків, але й формуванню національної свідомості.

Доцільним є проведення бесід про космічні, астрономічні уявлення, знання, народний календар українців, під час якої учні збагачуються новими знаннями про предків. Знання праукраїнців про космос, всесвіт, систему літочислення наших предків, місячний й сонячний календарі, український космізм засвідчують величезний науково-філософський потенціал українців, заохочують учнів до творчої пошукової роботи.

Складовими частинами виховного позакласного процесу є: безпосередній мовний контакт із учнями, пробудження у них глибоких емоційних переживань, що впливають на почуття, сприяють розумінню сутності патріотизму, поглибленню патріотичних почуттів; коригування переживань, які формують патріотичні почуття, перетворюють їх у стійкі переконання; вміле використання позитивних прикладів, залучення учнів до різноманітних форм дискусійної роботи, яка сприяє поглибленому усвідомленню цих понять.

Збагачення учнів патріотичними почуттями здійснюється під час засвоєння ними історичного матеріалу про героїчне минуле нашого народу, його прагнення до зміцнення могутності рідної країни, про його мужність у боротьбі з іноземними загарбниками.

Для надання виховній роботі емоційного характеру варто використовувати яскравий фактичний матеріал, позитивні приклади патріотизму відомих історичних діячів, письменників, героїв національно-визвольних війн. Зустрічі з такими героями (ветеранами війни, праці, громадськими діячами, героями-захисниками України) мають ще більший вплив на патріотичні почуття учнів. У ході зустрічей відбувається оцінювання історичних явищ на основі принципів історичної достовірності, науковості, гуманізму, добротності, а також з позицій забезпечення взаємозв'язку між поколіннями.

Завдання педагога акцентувати увагу на питаннях про внесок нашої країни у світовий розвиток науки, культури, різних галузей виробництва. Під час таких зустрічей учні знайомляться зі своїми сучасниками, які стали взірцем патріотичного служіння Вітчизні. Патріотичні подвиги нелітературних героїв дають можливість учням реально пережити почуття прихильності до своєї землі, Батьківщини. Зустрічі з творчими людьми рідного краю – письменниками, митцями, музикантами – закликають до творчості.

Під час проведення виховних заходів з учнями доцільно використовувати *навчальні дебати*, що є важливим засобом розвитку в учнів критичного мислення та навичок аргументованого висловлювання.

Важливу роль у формуванні патріотичних поглядів та почуттів учнів відіграють *дискусії* – як спонтанні, викликані суспільними подіями, повідомленнями засобів масової інформації, так і спеціально організовані, до яких слід ретельно підготуватися: визначити тему, підготувати запитання для обговорення, щоб учні опрацювали відповідні літературні джерела, продумали свої виступи. Лише така підготовка дискусії дасть бажані результати.

У формуванні патріотичних поглядів та переконань школярів суттєвим є створення ситуацій, в яких виникає потреба у відстоюванні ними своєї думки, у процесі чого починає складатися власна думка, зміцнюється внутрішня позиція, з'являється здатність до утвердження власних адекватних переконань щодо свого народу, своєї держави та світової спільноти.

Під час таких дискусій формується культура мислення й культура мовлення, логіка учнів, виявляються їхні інтелектуальні здібності, відбувається зміна поглядів на суспільні явища, свою життєву, громадянську позицію; переоцінка цінностей.

«Круглі столи», зазвичай, збирають учнів, які не обмежуються власною думкою у пошуках істини. Заздалегідь визначається тема для обговорення та коло питань. Учасники демонструють свої знання теми й перспективи її розвитку.

Творчий потенціал учнів найбільш реалізовується у *гуртках за інтересами*, провідними завданнями яких є: виховання фізично й морально здорової людини; засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, етичних норм; формування естетичних смаків; створення атмосфери емоційної захищеності, любові; збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоvodu, звичаїв, обрядів свого народу й народів, що населяють Україну; вивчення мови й шанування культури, національної літератури, мистецтва, преси, радіо, телебачення.

Ознайомлення та вивчення під час екскурсій вітчизняних пам'яток світової культури формує в учнів гордість за національні реліквії, розуміння загальнолюдських цінностей.

Для розвитку соціальної активності, поглиблення патріотичних почуттів, відповідальності за власну долю та долю однолітків, відстоювання їхніх прав важливим є заохочення школярів до діяльності в учнівському самоврядуванні, громадських молодіжних об'єднаннях, що сприяє поглибленню знань учнів з історії та культури народу, його традицій, формуванню патріотичних поглядів, переконань та почуттів, відповідної поведінки.

З метою організації патріотичного виховання учнівської молоді в загальноосвітніх навчальних закладів рекомендуємо:

– проводити лекції, бесіди («Я – громадянин-патріот незалежної держави України», «Пам'яті вдячні нащадки», «Моя рідна Україна», «Знати і поважати Герб своєї Вітчизни, Прапор, Гімн», «Наша вітчизна – Україна», «Державна символіка Батьківщини», «Твої права та обов'язки», «Патріотизм – нагальна потреба України», «Моя земля – земля моїх предків», «Україно, матінко моя», «Символи України», «І синє небо, і жовте колосся», «Народні символи» тощо); семінари, «круглі столи», конференції («У пам'яті світ врятований», «Утверджувати ідеали культури миру – служити миру», «Люблю я свій народ – ціную його звичаї»); уроки пам'яті («Їх славні імена в літописі Великої Вітчизняної», «Зростаємо громадянами-патріотами землі, що Україною зветься», «Наша вулиця носить ім'я героя війни», «Бойові нагороди воїнів, полководців, які визволяли Україну від нацистів»); організувати екскурсії до музеїв військових частин, установ, підприємств, вищих навчальних закладів; зустрічі з ветеранами війни, праці та військової служби; походи місцями бойової слави; пошукову роботу; участь у роботі клубів та гуртків патріотичного спрямування; акції з метою упорядкування меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил, інших поховань захисників Вітчизни; години спілкування («Я – громадянин і патріот держави», «Я – українець!»), «Можна все на світі вибрати сину, вибрати не можна тільки Батьківщину!»);

– залучати дитячі й молодіжні громадські організації до соціального становлення дітей і молоді, розвитку духовності та зміцнення моральних засад, виховання любові й поваги до історії свого народу;

– налагодити співпрацю з органами виконавчої влади, громадськими організаціями, закладами культури, освіти щодо героїко-патріотичного виховання учнівської молоді, пропаганди кращих здобутків українського суспільства, виховання почуття гордості громадян за свою Батьківщину;

– сприяти створенню військово-патріотичних об'єднань, клубів та гуртків за інтересами, молодіжних та дитячих центрів творчості, фізкультурно-спортивних та туристських клубів, підтримку їх роботи;

– активізувати діяльність історичних клубів у школах, ліцеях, де учні матимуть можливість глибше ознайомитись зі сторінками нашої історії, відчути самотність та неповторність культури представників усіх націй.

Одним із дієвих засобів національно-патріотичного виховання є проведення дитячих та молодіжних ігор у позаурочний час: Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), фізкультурно-оздоровчий патріотичний комплекс школярів України «Козацький гарт». Також зусилля педагогів мають бути спрямовані на реалізацію проектів щодо виховання учнів у дусі патріотичного обов'язку, готовності до військової служби та захисту України, повазі до чинного законодавства та засад демократичної, правової держави.

Виховання любові й пошани до державної символіки, ритуалів суверенної України посідає одне з чільних місць у системі патріотичного виховання учнів. Державна символіка покликана формувати громадянську гідність, патріотичні почуття, впевненість молоді у майбутньому своєї держави.

Визначення та опис державних символів України подано у статті 20 Конституції України.

Національні символи – це свідчення високого духу народу, його історичних прагнень, унікальності, своєрідний генетичний код нації. Вони покликані послужити надійною основою формування громадянських рис особистості, її патріотизму, національної свідомості, активної життєвої позиції.

Метою використання державних символів у навчально-виховному процесі є формування почуття свідомого громадянина України, здатного захищати її незалежність, готового взяти на себе відповідальність за добробут, безпеку своєї родини, народу. У навчальних закладах варто проводити роз'яснення ідейної суті державних символів і правил їх використання, ритуалів, традицій, виховувати почуття поваги до них, формувати стійкі навички свідомого дотримання пошани та правил поведінки щодо державних символів у повсякденному житті, під час урочистих та офіційних заходів.

Отже, у процесі виховної роботи з патріотичного виховання учні глибше усвідомлюють свою причетність до минулого, теперішнього й майбутнього Батьківщини, що дозволяє утверджувати у них почуття відповідальності за майбутнє своєї держави, власну долю.

Рекомендована література

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2. – С. 3-8.

2. Концепція допризовної підготовки й військово-патріотичного виховання молоді // Державний вісник України. – 2002. – № 21. – С. 15-19.

3. Концепція національно-патріотичного виховання молоді (спільний наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони, Міністерства культури і туризму, Міністерства освіти і науки України від 27.10.2009 № 3754/981/538/493).

4. Постанова Верховної Ради України від 22.05.2003 № 865-IV «Про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сфері національно свідомого патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку» // Голос України. – 2003. – 6 червня. – С. 7.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.1999 № 1697 «Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» // Директор школи. – 2003. – № 29-32. – С. 16-18.

5. Розпорядження Президента України від 29.06.2001 № 173 «Про заходи щодо подальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді» // Уряд. кур'єр. – 2001. – 5 липня. – С. 10.

6. Указ Президента України від 21.02.2002 № 157 «Про додаткові заходи щодо посилення турботи про захисників Вітчизни, їх правового та соціального захисту, поліпшення військово-патріотичного виховання молоді // Уряд. кур'єр. – 2002. – 6 березня. – С. 15.

7. Указ Президента України від 25.10.2002 № 948 «Про Концепцію допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді» // Державний вісник України. – 2002. – № 21. – С. 15.

9. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді // Світ виховання. – 2007. – № 1 (20). – С. 23-34.

10. Виховання громадянина: Сутність громадянського виховання / П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька // Шкільна бібліотека. – 2003. – № 8. – С. 3-19.

11. Вишняк М. Патріотичне виховання учнів за допомогою української мови та літератури // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 25-28.

12. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 9-14.

13. Гнатюк В. Національне виховання як складова у побудові громадянського суспільства // Світ виховання. – 2004. – №1. – С. 33-36.

14. Дубина М., Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді // Освіта України. – 2006. – № 8. – С. 5.

15. Івашковська В. Стратегія, методика та концептуальні засади військово-патріотичного виховання школярів // Рідна школа. – 2002. – № 11. – С. 26-30.

16. Калінічев А. Знаймо й пам'ятаймо свою історію! Про патріотичне виховання в сучасній школі // Директор школи, лицею, гімназії. – 2005. – № 2. – С. 35-36.

17. Качур М. Патріотичне виховання молодших школярів у художньо-красознавчій діяльності // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 4. – С. 47-55.

18. Коваль В. Уроки словесності в системі національно-патріотичного виховання (На прикл. кіноповістей О. Довженка «Зачарована Десна», «Україна в огні») // Рідна школа. – 1999. – № 6. – С. 53-55.
19. Коркішко О. Становлення патріотичного виховання у 19-20 ст. (Історичний аспект) // Рідна школа. – 2004. – № 2. – С. 60-62.
20. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 9-14.
21. Петренко О., Дежнюк Г. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді // Позакласний час. – 2005. – № 3-4. – С. 28-29.
22. Петронговський Р. Про формування патріотизму у старшокласників // Шлях освіти. – 2002. – № 2. – С. 40-41.
23. Рогожа М., Горlach Т. Виховуємо патріотів // Директор школи. – 2004. – №17. – С. 3-7.
24. Руденко Ю. Ідеологія патріотизму і державотворення як основа духовності учнів // Рідна школа. – 1999. – № 10. – С. 8-10.
25. Сироватський С. Роль і значення православ'я у патріотичному і громадянському вихованні молоді в Україні: Духовні цінності // Православний вісник. – 2004. – № 1. – С. 55-64.
26. Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20-25.
27. Чорна К. Громадянське виховання – нагальна потреба України // Освіта України. – 2000. – 20 грудня. – С. 5.
28. Якубенко В. Від народознавства – до свідомого патріотизму // Дошкільне виховання. – 2002. – № 8. – С. 12-13.